

פירוש "הכוזרי" על תחילת קביעת מנין הימים מארץ ישראל וקו התאריך

על פי תרגומו של הרב יצחק שילת והערותיו (המיספור לפי המקור), בתוספת פיסוק, הדגשות וביאור (ביאור יותר מקיף שכולל גם את הצד האמוני, ראה "יודעי בינה" ב' עמ' 178-206) - להבנת המציאות הגיאוגרפית והאסטרונומית מומלץ ללמוד קודם את הפירוש של הרז"ה, בעל ה"מאור" על סוגיית "סוד העיבור" במס' ראש השנה (כ):

* * *

הקשר בין קביעת שבת ומועדים, ובכלל מנין הימים, לארץ ישראל

ב(יח) "אמר החבר: ... ודע, כי שבתות ה' ומועדי ה' אמנם הם תלויים בנחלת ה'".

ב(יט) "אמר הכוזרי: האם אין תחילת קביעות הימים מסין, לפי שהיא תחילת המזרח לשוב?"

זו עובדה ידועה לכל, כי היום מתחיל מסין ועובר משם מערבה על כל הישוב ואין קו תאריך חוצץ באמצע, וגם החבר לא יכול להכחיש עובדה זו; ובכל זאת תלוי בארץ ישראל:

א. שבת עשרת הדיברות - תחילתה מסיני

ב(כ) "אמר החבר: אבל תחילת השבת אינה אלא מסיני*, ומאלוש לפניו, מקום שירד המן. ולא תיכנס השבת אלא על מי ששקעה עליו השמש אחרי סיני בהדרגה עד סוף המערב*, ואחר כך אל מה שמתחת לארץ*, ואחר כך אל סין* אשר היא מזרח הישוב. ותקרא השבת לסין שמונה עשרה שעות אחרי ארץ ישראל⁴⁸"

* ארבע נקודות אלו, סיני או ארץ ישראל [אצל הרז"ה "טבור הארץ"], המערב ["קצה המערב"], תחתית הארץ ["טבור הים"] וסין ["קצה המזרח"] מקיפות את כדור הארץ במרחק של 90° בין אחת לשכנתה.

48. הכוונה לקצה המזרחי של סין, כמפורש להלן ('לתחילת סין'), דהיינו למקום המרוחק 90° מעלות (שש שעות מתוך כ"ד שעות היממה) מזרחה מארץ ישראל, והוא המקום האחרון שנכנסת בו השבת, כי כפי שיתבאר בהמשך "קו התאריך" עובר 90° מעלות מזרחה לארץ ישראל. ומשם ואילך (מערבה) כאשר החמה שוקעת מתחיל יום ראשון. ולפי פשוטה של לשון הכוזרי קו התאריך עובר בדיוק 90° מעלות מזרחית לארץ ישראל, והשבת נכנסת על יושבי קצה סין (בימינו: חבל מנצ'וריה, וכן על יושבי קוריאה וסיביר) קרוב ל-18 שעות אחרי ארץ ישראל. אבל היחזון איש (או"ח סי' ס"ד) הבין בכוונת הכוזרי שקו התאריך הוא הקו של קצה יבשת אסיה (אע"פ שאינו קו ישר), וכל שהוא בתוך היבשת שבתו **קודמת** לשבת ארץ ישראל, ומה שכתב הכוזרי 'ותיקרא השבת לסין י"ח שעות אחרי ארץ ישראל' הכוונה לקו קצה היבשת, שאינו תופס מקום ממש].

[ולפי פשוטה של לשון הכוזרי קו התאריך משתנה כפי נטיית כדור הארץ בין קיץ לחורף, אמנם נראה שלעניינו לא דייקנין כולי האי].

כמו שמצאנו אצל הרז"ה, וכן דעת ריה"ל, קו התאריך עובר 90° מזרחה מארץ ישראל [=רבע כדור הארץ; נהוג לחלק עיגול ל- 360°], במקום שנקרא אצל הרז"ה "קצה המזרח שהוא תחלת היישוב". ברוב המקרים הפירוש מתייחס לצד המזרחי של קו התאריך, שבספר ה"כוזרי" נקרא בלשון "סין" או "תחילת סין". את הצד המערבי של קו התאריך⁴⁹ השב כעיקר הישוב שמזרחה מארץ ישראל.

למרות שרוב ארץ סין שוכנת מערבה מקו התאריך, לבירור הענין ניחס לשם "סין" רק מצד הקצה המזרחי שנמצא בצד המזרחי של קו התאריך. לפי זה "סין" שייכת למרחב של י"ח שעות (270°) שהשמש הולכת מערבה מארץ ישראל, ולא לשש שעות שלפני ארץ ישראל מצד מזרח.

- תיאור גיאוגרפי קצר של הקו הזה במושגים של היום (אפשר לדלג עד סוף הקטע)

לשם ביאור נלך לפי קו האורך המדויק. הוא נמצא במרחק של יח' שעות סיבוב השמש מערבה מארץ ישראל. לפי הסימון הנהוג היום בעולם זה ב-125 מעלות אורך מזרח מגרינוויץ [כפר על יד לונדון].

השיטה הזאת מחלקת את כדור הארץ לחצי מזרחי ולחצי מערבי מגרינוויץ', כל חצי 180° ; לפי זה ירושלים נמצאת בקו של 35 מעלות אורך מזרח, וכשמוסיפים לזה 90 מעלות מזרח, דהיינו רבע כדור הארץ, מגיעים ל-125 מעלות הנ"ל. לפיכך "קו התאריך" עובר מזרחה מרוב יבשת סין, מהקצה הצפון-מזרחי בעיר חרבין, חוצה את חצי האי קוריאה, ממשיך בים מזרחי מהאיים הפיליפינים וחותר את השליש המערבי של אוסטרליה. אפשר לומר, לפחות לגבי היבשת של מזרח אסיה, שאפילו היום הישוב האנושי לא מגיע אלא עד הקו הזה, ומעבר לו יש רק איכלוס מינימלי עד קצה היבשת, גם בסין, גם צפונה לה ברוסיה (סיביר, העיר ולדיווסטוק וכדומה), כך שקו התאריך לא מפריע שם כל כך, אפילו כשהוא עובר בארץ, במיוחד בתקופת הראשונים. כך ניתן לחלק בין היושבים ב"תחילת סין" המפוזרים בצד המזרחי של קו התאריך, ובין ה"ישוב" שנמצא מערבה לקו התאריך. למען האמת נודה שיש בנושא הזה מחלוקת גדולות, אבל אין כאן המקום להאריך.

"מפני שארץ ישראל כאמצע לישוב, ושקיעת השמש לארץ ישראל הוא חצי הלילה לסין, וחצי היום לארץ ישראל הוא שקיעת השמש לסין",

ז"א המרחק בין ארץ ישראל לסין הוא 90 מעלות או 6 שעות. אמנם קצת קשה איך ריה"ל רואה את ארץ ישראל כאמצע הישוב באופן גיוגרפי, הרי הוא עצמו היה גר בספרד, קרוב ל"קצה המערב" שנמצא לכאורה בחוף פורטוגל. אפשר להניח שכמו שידע באופן מדויק את המרחק בין ארץ ישראל לקצה המזרח (סין), כל שכן שידע את המרחק ממקום מגוריו עד ארץ ישראל (בערך שלוש שעות / 45°). לעומת זאת, קו האורך של "קצה המערב" (90° מערב מארץ ישראל; שם נתלה השמש בששת ימי בראשית, כפי שמוזכר בהמשך) עובר 55° מערבה מגרינוויץ', דהיינו ממערב גרינלנד בצפון, נוגע בקצה המזרחי של צפון אמריקה (ניו פאונדלנד), ממשיך דרך האוקיאנוס האטלנטי, נכנס בגווינה, חוצה את ברזיל ויוצא שוב לאוקיאנוס עד האנטארקטיקה. כמובן, מבחינת קו התאריך אין לקצה המערב משמעות מיוחדת. אולי ריה"ל ידע כבר על ההתישבות של הוויקינגים בניו פאונדלנד שאירעה בערך 100 שנה לפניו...

"וזה הוא סוד הקביעות אשר הוא בנוי על שמונה עשרה שעות, כמו שאמר: "נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה"⁴⁹, והכוונה בו לארץ ישראל⁵⁰, מקום התורה"

49. ראש השנה כ:

50. כלומר: נולד קודם חצות היום בארץ ישראל. על פירוש המימרא ר' להלן, ובהערה 67.

לפיכך לכאורה הראייה הראשונה "סמוך לשקיעת החמה" היא בארץ ישראל, שש שעות אחר המולד, כמו פ"י רש"י, אלא שמפורש בהמשך שכוונתו לארץ ישראל רק לגבי "נולד קודם חצות", אבל "בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה" - זה דוקא "עד ששבה השמש לאמצע הרקיע בארץ ישראל אחר יום ולילה, והתחייב שייראה הירח החדש למי שהיה בתחילת סין בערוב יום השבת" (כדלקמן).

ב. שבת בראשית - התחלת מנין הימים ע"י אדם הראשון מארץ ישראל

"והוא המקום אשר בו הורד אדם מגן עדן בליל שבת [סנהדרין (לח:)], וממנו התחילו דברי הימים אחר ששת ימי בראשית, והתחיל אדם לקרא שם לימים",

ולא אכפת שאותו יום שבת, שבת בראשית, התחיל כבר מן המזרח שש שעות קודם, אלא ממתי אדם הראשון החל למנות אותו, כדי שחלות שם שבת בראשית תהיה מארץ ישראל דוקא,

"וכל אשר נושבה הארץ והתחברו בני אדם היה מנינם לימים כאשר יסד אותם אדם, ועל כן לא נחלקו בני אדם בשבעת ימי השבוע",

"כלומר אין אומה עושה שבוע בן שמונה ימים, ואומה בן ששה ימים" (הערת הרב יוסף קאפח בתרגומו).

"שהתחלתם⁵¹ מחצות יום סוף הישוב במערב, והוא שקיעת השמש לארץ ישראל⁵², ובו⁵³ נברא האור הראשון ואחר כך השמש, מפני שהיה אור, ושקע לשעתו⁵⁴, והיה

לילה לשוב,

ארץ ישראל; אם כן, הימים מתחילים בארץ ישראל (שאז עוד לא היתה ארץ "שוב", כמוכן). ובנוסף רואים מכאן שהשמש נתלה מעל קצה המערב.

"ונמשך הסדר להקדים הלילה ליום, כמו שאמר: "ויהי ערב ויהי בוקר"⁵⁵, וכן אמרה התורה: "מערב עד ערב"⁵⁶,

51. ת' [אבן תבון]: ואל הטעון עלי באלו שהתחילו. לא ברור מי יכול היה לחשוב שהתחלת היום היא בחצות היום (ואם הכוונה לשקיעה בארץ ישראל הלא זה מה שאומר החבר), ונראה שזהו שרבו מלקמן 'ואל תטעון עלי באלו החדשים'.

52. סוף היישוב במערב הוא 90 מעלות מערבה מארץ ישראל. לפי תמונת העולם בתקופת ריה"ל, לפני גילוי אמריקה, השתרע היישוב בעולם ממזרח אסיה עד מערב אירופה, ו'ארץ ישראל כאמצע ליישוב'.

53. מוסב כנראה על 'חצות יום סוף היישוב במערב'. ו'אוצר נחמד' פירש שמוסב על 'המקום' הנ"ל, דהיינו על ארץ ישראל.

54. ר"ל: אחרי זמן קצר.

55. בראשית א, ה. [וראה פירוש שונה אצל הרז"ה]

56. ויקרא כג, לב.

ג. קו התאריך

"ואל תטען נגדי באלה החדשים התוכנים גנבי החכמה, ולא התכוונו לגנבה, אבל הם מצאו חכמות מסופקות מעת שבהתה עין הנבואה, והתחכמו משכלם וקבעו קביעות לפי מה שנתן הקשם, ומכלל זה ששמו סין התחלת הימים, הפך התורה, אבל לא הפך גמור, הואיל והם מסכימים עם אנשי התורה בהתחלת היום שהוא מסין, אבל המחלוקת בינינו ובינם בהקדימנו הלילה לפני היום"⁵⁷.

57. ר"ל: התוכנים קבעו שהיום מתחיל בעלות השמש בקצה המזרח, דהיינו בסין, ואילו אנו אומרים שהיום מתחיל בשקיעת השמש שם.

אכן מפורש ש"קו התאריך" עובר ב"סין", למרות שהתחלת הימים היתה בראשית בארץ ישראל על ידי קריאת שם של אדם הראשון וחלות מצוות השבת כנ"ל. וה"כוזרי" עוד מפרט:

"ומחוייב שיהיו שמונה עשרה השעות עיקר בקריאת ימי השבוע, מפני שארץ ישראל, שהיא מקום התחלה לקריאת שמות הימים, בינה ובין השמש בעת התחלת הקריאה בשם, שש שעות"⁵⁸,

58. המשפט קצת קשה, ונראה שכוונתו כך: בעת שקיעת החמה בארץ ישראל, אשר בה התחילה קריאת שם היום, נראית השמש לצופה כשהיא בקצה המערב, רחוקה מהלך שש שעות מעת שהיתה מעל ראשו של הצופה.

שש שעות אחרי שקיעת השמש בסין והתחלת היום משם אדם הראשון ראה את השמש פעם ראשונה, כך שלאדם הראשון היא שקעה, ובאותו רגע קרא ליום שם, כשהיא עמדה מעל קצה המערב (וזה נקרא "תחילת הסיבוב" של השמש, ושם נתלה בששת ימי בראשית כנ"ל); ומשם היא ממשיכה עוד י"ח שעות, ואז היום שוב מתחלף בסין.

"ולא יחדל להימשך שם השבת למשל, על תחילת היום, אשר התחילה השמש הסיבוב מסוף המערב"⁵⁹, וראה אותה אדם שוקעת והוא בארץ ישראל וקרא תחילת השבת, עד שהגיעה אל עמית ראשו אחר שמונה עשרה שעות,

59. לגבי הצופה בארץ ישראל, שמשם מתחילה השמש את הסיבוב במשך הלילה וחצי היום עד שהיא מגיעה אל מעל ראשו.

דהיינו אצלו יום שבת בצהריים, ומעתה אין עוד מקום בעולם ששם יכול להתחיל אותו שבת (לחול שם

השבת); לכן המקום האחרון בעולם שעדיין נכנס שבת הוא י"ח שעות מערבה מכניסת שבת בא"י. ובלשון החבר:

"והיה ערב לתחילת סין, ונקרא שם גם כן תחילת השבת, והיה סוף גדר הקריאה, מפני שמה שאחריו אמנם ייקרא באשר הוא מזרח למקום התחלת הימים⁶⁰",

60. ר"ל: אמנם התחלת קריאת הימים היתה מארץ ישראל, אבל מתחילת סין עד ארץ ישראל נחשב כמזרח לארץ ישראל, ומשם כבר מתחיל היום הבא.

ד. למה בכלל צריך קו התאריך?

חייבים מקום כזה כמו סין ששם מתחלף היום, אחרת יהיה בלגן ואין אפשרות לקבוע תאריך בשום מקום בעולם:

"ואין להימלט ממקום משתתף שיהיה סוף מערבו ותחלת מזרחו, והוא לארץ ישראל תחילת הישוב. ואין זה בדין התורה בלבד, אלא בדין הטבע גם כן, כי הנה לא יתכן שיהיו ימי השבוע נקראים בשם אחד בעצמו לשוב כולו אלא בשנקבע מקום שיהיה התחלה לקריאה, ומקום קרוב אליו לא יהיה מזרח לחברו, אלא האחד מזרח גמור והאחר מערב גמור⁶¹. ואם לאו, לא תשלם לימים קריאת שם ידועה, מפני שכל מקום ממעגל אמצע הארץ⁶² מזרחים ומערבים יחד, ותהיה סין* מזרח לארץ ישראל* ומערב לתחתית הארץ*, ותחתית הארץ מזרח לסין ומערב למערב*, והמערב מזרח לתחתית הארץ ומערב לארץ ישראל, ולפיכך לא יהיה מזרח ולא מערב ולא התחלה ולא סוף ולא שמות ידועים לימים",

*[ארבע נקודות הנ"ל]

61. ר"ל: ועל מקום קרוב אליו ממזרח לו לא נאמר שהוא מזרחי לחבירו, אלא נאמר שהראשון הוא תחילת המזרח והשני סוף המערב.
62. ממעגל הרוחב המקיף את אמצע הארץ.

ואם אין הגדרות מוחלטות של מזרח ומערב, אי אפשר לקבוע מקום מסויים להתחלת הימים,

"והסדר הנזכר נתן שמות ידועים לימים מארץ ישראל. אבל לקריאת השם רוחב על כל פנים⁶³, מפני שלא יתכן להכיר האופקים בכל נקודה ונקודה מהארץ, כי הנה בירושלים עצמה מזרחים ומערבים רבים, ושמזרח ציון, למשל, זולת מזרח בית המקדש, ומעגלי אופקיהם שונים באמת, אשר לא ישיגום החושים, כל שכן דמשק מירושלים. ולא ימלט מלומר ששבת דמשק קודם שבת ירושלים ושבת ירושלים קודם שבת מצרים, ואי אפשר מבלי קביעת רוחב⁶⁴. והרוחב אשר נחלקים בו גלילות הארץ בקריאת אותו היום הוא שמונה עשרה שעות, לא יותר ולא פחות, קוראים אנשי הגליל הזה שבת, וכבר יצאו אנשי גליל אחר מן השבת, גליל אחר גליל, עד תום שמנה עשרה שעות מן העת אשר התחילה בה קריאת השבת, עד שתהיה השמש באמצע הרקיע בארץ ישראל, ותפסק הקריאה של היום ההוא, ולא יישאר מי שיקרא היום ההוא, אלא יתחיל בקריאת שם היום שאחריו",

63. נראה שהכוונה: גם כשאנו אומרים שהשבת במקום מסוים קודמת לשבת במקום אחר, אין אנו יכולים לדייק בקביעת כניסת השבת בכל נקודה ונקודה, ועל כן לרוחב מסוים, כגון עיר אחת, אנו קובעים זמן אחד. [והיום יש לוחות זמנים שונים אפילו בתוך אותה העיר, ומדייקים, למשל, הנץ החמה על חצי ושליש דקה].
64. ע' בהערה הקודמת. אבל כשמדובר על רצועות רחבות, כגון ההבדלים שבין ערים וארצות, על כרחנו אנו מבחינים בקדימה ואיחור בכניסת השבת. לגבי המילים 'ואי אפשר מבלי קביעת רוחב' - או שהן חוזרות לאמור לעיל בדבר רוחב מצומצם כגון עיר אחת, או שהן מכוונות לאמור לקמן, דהיינו שאי אפשר מבלי לקבוע גבול לאיחור בכניסת השבת רצועה אחר רצועה, והגבול הוא קו התאריך, שממנו מתחיל יום חדש.

ז"א יום של "בראשית" הוא סיבוב השמש מעל ארץ ישראל מערבה משך 24 שעות, ויום של בני אדם הוא מהתחלת קריאת שמות של אדם הראשון על פי דין "ויהי ערב ויהי בקר"; יוצא שכשהשמש מגיע לראש

יושבי ארץ ישראל בחצות היום, מסתיים "יום בראשית", ובמקום שעכשיו מתחיל הערב (=סין), שם מתחלף שם היום, וזהו קו התאריך.

ה. סוד הקביעות (הרחבה על פי ר"ה כ:)

"ועל כן נאמר: 'נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה', כאילו אמר: נולד קודם חצות יום שבת בירושלים, בידוע שנראה ביום שבת סמוך לשקיעת החמה",

אבל איפה? ! גם בירושלים? לא, כי בשביל זה הוא הסביר לנו קודם את ענין י"ח שעות (קו התאריך):

"והוא, ששם יום שבת נמשך שמונה עשרה שעות אחרי היפרד הקריאה ממקום ההתחלה, עד ששבה השמש לאמצע הרקיע בארץ ישראל אחר יום ולילה⁶⁵",

65. ר"ל: לילה וחצי יום

ז"א עד חצות היום של יום ראשון בארץ ישראל,

"והתחייב שייראה הירח החדש למי שהיה בתחילת סין בערוב יום השבת⁶⁶",

66. בסוף יום השבת לפני שקיעת החמה.

כששבת יוצאת לבני ארץ ישראל, השבת מתמידה עוד י"ח שעות בעולם עד קו התאריך בסין, וכשהשבת עומדת לצאת שם, א"כ 24 שעות אחרי המולד בירושלים, אז אפשר לראות את הלבנה החדשה שם עוד בשבת שהוא יום המולד, בהכרח ("התחייב"), ז"א זה לא מעניין אותנו אם באמת משהו ראה בפועל (ואיך הוא יעיד בפני בית דין בירושלים, ומתי?!) ואכן מדובר כאן על "סוד הקביעות", ולפי חשבון זה ניתן לקבוע אותו שבת כראש חודש, בזמן שלא קובעים על פי עדים; ובזה גם מתקיים "לילה ויום מן החדש", כי כל השבת של סין, 24 שעות, חלה אחרי המולד שבירושלים:

"והסכים עם אומרים 'צריך לילה ויום מן החדש'⁶⁷. וכבר נסתלק שם השבת מן היישוב והתחיל שם יום ראשון",

67. ראש השנה כ:.. כלומר: צריך שיהיה לפחות מקום אחד בעולם שבו כל הלילה והיום של ראש חודש יהיו אחרי המולד, וכשהמולד היה לפני חצות יום השבת בירושלים, הרי שהוא היה לפני התחלת השבת בתחילת סין, ונמצא ששם כל השבת היתה אחרי המולד; אבל אם המולד היה אחרי חצות היום בירושלים, נמצא שכבר נכנסה השבת במקום המאוחר ביותר שהוא תחילת סין, ובשום מקום בעולם לא יהיו כל הלילה והיום של השבת אחרי המולד. ע' במאור' לר"ה (ה. בדפי הרי"ף) שפירש כך, ולדברי הראב"ד בהשגותיו על 'המאור' (המכונות 'כתוב שם') לקח בעל 'המאור' את הפירוש הזה מהכוזרי.

ומעבר לקו התאריך, ביבשת סין ומערבה, התחיל יום שני,

"אף על פי שארץ ישראל כבר יצאה משם השבת והגיעה לאמצע יום ראשון⁶⁸",

68. כאשר נראה הירח החדש בסין בסוף יום השבת שם.

ובעוד שש שעות גם בארץ ישראל יתחיל יום שני. אם כן לא התקיים בארץ ישראל "לילה ויום מן החדש", כי מין החדש, מאז המולד בצהרי יום השבת, התחלף לבני ארץ ישראל היום כבר אחרי שש שעות בלבד. אבל זה לא אכפת לנו, רק צריך שבאיזה מקום בעולם, באותו יום שחל המולד בירושלים, דהיינו ביום השבת במשל שלנו, לפני חצות היום, גם יראו את הלבנה החדשה וגם יהיה אותו יום "לילה ויום מן החדש", ולפי האמור למעלה זה התקיים ב"סין":

"ואמנם הכוונה השם השבועי הפושט בכל היישוב, כדי שייאמר למי שבסין ולמי שבמערב: באיזה יום חגגתם ראש השנה? ויאמרו: שבת, למשל, אף על פי שאחד

משניהם כבר יצא מהחג בזמן שהיה האחר בחג, לפי סמיכות מקומותיהם אל ארץ ישראל, אבל בשמות ימי השבוע חגגו שניהם ביום אחד בעצמו. הרי שידיעת שבתות ה' ומועדי ה' תלויה בארץ אשר היא נחלת ה'. ...".

* * *

למרות ששיטות ריה"ל ורז"ה נחשבות זהות בענין קו התאריך, יש הבדל במגמותיהם: ריה"ל רוצה להראות את הקשר שבין ארץ ישראל לקביעת הימים, לעומת זאת רז"ה רוצה לפרש את הגמרא ר"ה (כ:) ולהסביר את "סוד העיבור", איך קובעים ראש חודש על פי החשבון או איך ניתן לבדוק את עדי ראית הלבנה על פי החשבון:

"אבל בדורות הראשונים שהיו מקדשין על פי הראייה לא היינו נוהגים בסוד הזה שאנו נוהגים בו **אלא שאפשר שיסמכו עליו בשעת הדחק כמו שנהגנו אנו לסמוך עליו** ועל כן שאלנו בגמרא למאי נפקא מינה, כלומר מה איכפת להם לדורות הראשונים להיות מחשבין תולדת הלבנה תדיר, והלא הם לא היו מקדשין אלא על פי הראייה?!"

ובאה התשובה על השאלה זאת: נפקא מינה **"לאכחושי סהדי" כי מחשבון המולד אתה יכול לדעת שעת הראיה שהיא לאחר מכן בכ"ד שעות כמו שאמרנו, ואם העידו העדים שראו את החדש קודם הזמן הזה הרי הם מוכחשים**" [רז"ה שם],

לכן, לעומת הרז"ה, אין לריה"ל צורך בברייתא השלישית (שם): **"רבי זירא אמר רב נחמן: כ"ד שעני מכסי סיהרא; לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא, לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא"**, ולכן הוא לא מזכיר אותה כלל, אלא יש להניח שהוא מסכים לרז"ה שהברייתא הזאת מדברת על עיכובי ראייה נוספים לזמן שהלבנה מסתתרת מכל העולם לפני ואחרי המולד. וכן כתב הרב מנחם מ. כשר בסיכומו את שיטות ה"כוזרי" והרז"ה בספרו "קו התאריך".